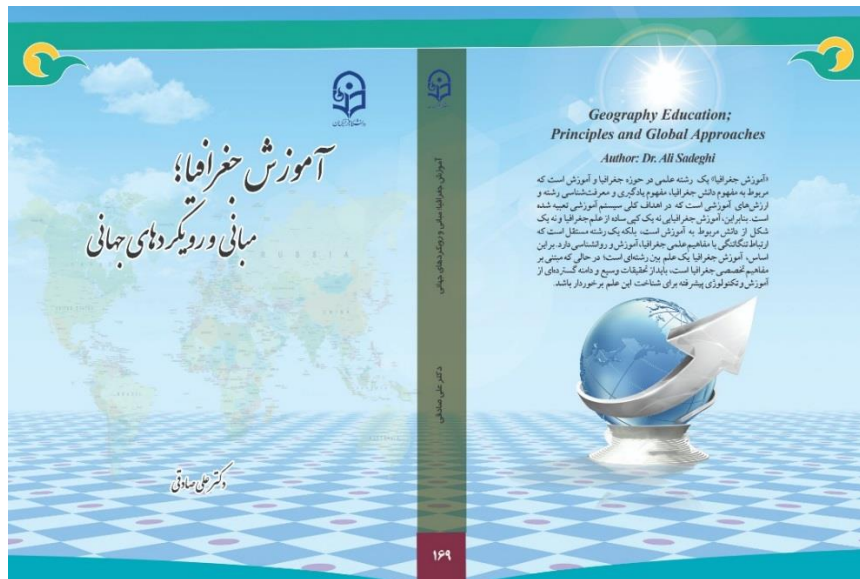

آموزش جغرافیا، چیستی و مفاهیم همراه با معرفی کتاب «آموزش جغرافیا، مبانی و رویکردهای جهانی»

گردآوری و ترجمه: دکتر علی صادقی، عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان

آموزش رشته‌های علمی، عنوان رشته‌های جدیدی است که هر چند از سالیان گذشته و به صورت پراکنده در مراکز آموزشی و دانشگاهی مطرح بوده است اما، به طور آکادمیک، علمی و منسجم در ایران قدمت زیادی ندارند. از این رو می‌توان گفت؛ مقوله آموزش و آموزش جغرافیا در ایران، حوزه جدیدی است که ادبیات نظری آن در کشور ما در ابتدای راه قرار دارد و نیازمند تلاش علمی ویژه‌ای است که بتوانند ضمن پر کردن خلاء دانشی موجود در این زمینه، نیل به اهداف آموزشی را تسریع بخشد. بدون تردید این مهم نیازمند تلاش جامعه علمی کشور در تدوین و تألیف مبانی غنی آموزش و همچنین نیازمند ترجمه آثار خارجی و بومی‌سازی آن است.

یکی از مجموعه‌های علمی کشور که گام در راه توسعه دانش «آموزش» در کشور نهاده و تلاش می‌کند دانش «آموزش» و اصول و مفاهیم آن را با رشته‌های تخصصی پیوند زده و زمینه‌ساز توسعه دانش آموزش رشته‌های تخصصی را فراهم آورد، دانشگاه فرهنگیان است. این دانشگاه که از سال ۱۳۹۰ و بر اساس برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته به عنوان یک دانشگاه مأموریت‌گرا با هدف تربیت نیروی انسانی آموزش و پرورش بر بستر تربیت معلم گام به عرصه فعالیت گذاشت و تلاش کرده است با برنامه‌ریزی جدید با نام «دانشگاه فرهنگیان»، پویاتر، علمی‌تر و کارآمدتر وظیفه «تربیت معلم» را در زمینه تربیت علاقه‌مندان به حوزه آموزش دنبال کند.

از جمله رشته‌های ۱۶ گانه موجود در دانشگاه تا سال ۱۳۹۹، رشته جغرافیا است که تا سال ۱۳۹۴ با عنوان «دبیری جغرافیا» در این دانشگاه اجرا می‌شد. از سال ۱۳۹۵ و همزمان با تغییر رشته‌های موجود، دبیری جغرافیا نیز حذف شد و در کنار ۱۵ رشته دیگر، با عنوان «آموزش جغرافیا» اجرا می‌شود. این اجرا مستلزم تغییرات گسترده در سرفصل‌ها و منابع آموزشی بود که با همت متولیان امر صورت گرفت. علاوه بر آن در راستای برنامه‌ها و اهداف متعالی دانشگاه و غنی‌تر شدن فعالیت آن، برخی از رشته‌ها در دوره کارشناسی ارشد نیز با عنوان «آموزش» تأسیس و شروع به پذیرش دانشجو نموده است که در همین راستا، برنامه درسی کارشناسی ارشد «آموزش جغرافیا» نیز تدوین گردید که مراحل نهایی آن در حال سپری شدن است و به زودی در این مقطع نیز اقدام به پذیرش دانشجو خواهد شد.

با این وجود، کمبود مبانی نظری و محتوای علمی در حوزه «آموزش» و «آموزش جغرافیا» در کشورمان و بالتبع بهره‌گیری از دانش اندیشمندان این حوزه در سراسر جهان و به ویژه کشورهای صاحب نام که تجربه‌ای غنی در این حوزه دانشی را دارا هستند، و ضرورت حضور و پیشرفت استادان، دانشجو معلمان و دانش آموزان ما در عرصه آموزش جغرافیا، از عواملی هستند که دغدغه استادان، دلسوزان و برنامه ریزان این حوزه محسوب می‌شوند.

کتاب «آموزش جغرافیا، مبانی و رویکردهای جهانی»، برگردان ۹ مقاله از زبان انگلیسی به فارسی است که توسط نویسندگان مختلفی از کشورهای صاحب نظر در حوزه آموزش جغرافیا از سراسر جهان در مجامع علمی معتبر به ارایه شده است. این مقالات پس از داوری و اعلام نظر توسط مجموعه معاونت پژوهشی دانشگاه فرهنگیان به مترجم پیشنهاد شده است. کتاب فوق تلاش کرده است ضمن تبیین مفهومی دانش «آموزش جغرافیا» و ارتباط دانش جغرافیا و آموزش این رشته، به معرفی برخی فعالیت‌های علمی که کشورهای مختلف در حوزه آموزش جغرافیا انجام داده‌اند، بپردازد. در این مجال به بخشی از مطالب کتاب در خصوص چیستی و مفهوم «آموزش جغرافیا» اشاره می‌شود.

«آموزش جغرافیا» یک رشته علمی است که حوزه‌های جغرافیا و آموزش را شامل می‌شود. آموزش جغرافیا، دانش، مهارت‌ها و نگرش‌های جغرافیایی را انتخاب می‌کند تا فراگیران را قادر سازد که تعاملات انسان- محیط و جامعه را در فضای جهانی درک کنند و به سواد جغرافیایی درباره آن دست یابند. به عبارت دیگر آموزش جغرافیا، ترکیبی از دانش، مهارت‌ها و نگرش‌های جغرافیایی است، به نحوی که دانش آموزان بتوانند آنها را فرا گرفته و به کار ببندند. علاوه بر این آموزش جغرافیا، گسترش برنامه‌های درسی، اهداف آموزش و یادگیری و نیز روش‌های مربوط به فرآیندهای آموزش و یادگیری در جغرافیا و ارزشیابی آن را در بر می‌گیرد. فرآیند آموزش به تعامل آگاهانه بین نظریه و عمل و همچنین بین محتوای علمی و آموزش نیاز دارد. بنابراین، آموزش جغرافیایی نه یک کپی ساده از علم جغرافیا و نه یک شکل از دانش مربوط به آموزش است، بلکه یک رشته مستقل است که ارتباط تنگاتنگی با مفاهیم علمی جغرافیا، آموزش و روانشناسی است. آموزش جغرافیا همچنین شامل بحث نظری در مورد ماهیت علم جغرافیا است. تفکر معرفت شناختی برای آگاهی از آموزش جغرافیا در مدارس که باید با اهداف کلی آموزش در مدرسه سازگار باشد، ضروری است.

منشور بین‌المللی آموزش جغرافیا، اهداف آموزش جغرافیا را مواردی چون: دانش، مهارت‌ها، نگرش‌ها و ارزش‌هایی که مطالعه و تمرین آنها باعث توسعه و پیشرفت شهروندان می‌شود؛ معرفی می‌کند. مهمترین این اهداف به شرح زیر می‌باشند: (۱) دانش و اطلاعات شهروندان که از طریق آموزش جغرافیا تقویت می‌شوند عبارتند از:

- الف) موقعیت‌ها و مکان‌هایی برای ایجاد چارچوب رویدادهای جغرافیایی و درک روابط فضایی؛
- ب) سیستم‌های بزرگ طبیعی سیاره ما برای درک چگونگی تعامل اکوسیستم‌ها؛
- ج) سیستم‌های بزرگ اجتماعی و اقتصادی سیاره، برای ایجاد حس تعلق مکانی؛
- د) تنوع اقوام و جوامع برای درک ثروت فرهنگی بشریت؛

ه) ساختار و فرآیندها در مناطق مختلف؛ و

و) درک وابستگی جهانی به یکدیگر.

این دانش در قالب حقایق در مورد مکان‌ها بیان می‌شود؛ بدین صورت که مفاهیم اساسی که به تحقیقات جغرافیایی (مانند موقعیت، الگو و منطقه) منجر می‌شود، تعمیم‌هایی که الگوی روابط بین پدیده‌ها را توضیح می‌دهند، عواقب رخدادها را ارزیابی می‌کنند و مشکلات اجتماعی و زیست محیطی را حل می‌کنند.

(۲) مهارت‌هایی که از طریق آموزش جغرافیا تقویت می‌شوند عبارتند از:

الف) فرآیندهای تفکر که برای حل مشکلات جغرافیایی و تصمیم‌گیری‌های فضایی مورد نیاز هستند؛

ب) استفاده از داده‌های اطلاعاتی به شکل‌های مختلف کلامی، کمی و علائم از قبیل متن‌های مختلف، تصاویر، نمودارها، جداول و نقشه‌ها؛

ج) مهارت‌های عملی و فیزیکی مرتبط با انجام مطالعات میدانی؛

جغرافیا محور اصلی آموزشی را فراهم می‌کند که از طریق آن مردم یاد می‌گیرند که اطلاعات فضایی را در نقشه‌ها و شکل‌های گرافیکی درک کنند و به یکدیگر انتقال دهند.

(۳) نگرش‌ها و ارزش‌هایی که از طریق آموزش جغرافیا تقویت می‌شوند عبارتند از:

الف) ایجاد علاقه و کنجکاوی در مورد ویژگی‌های طبیعی و انسانی در سطح زمین؛

ب) سپاسگزاری از خالق هستی به خاطر ایجاد چشم‌اندازهایی که مردم در آن زندگی می‌کنند؛

ج) همدلی برای شرایط مختلف زندگی که افراد در سراسر جهان دارند؛

د) آمادگی برای استفاده از دانش و مهارت‌های جغرافیایی متناسب و مسئولانه در زندگی خصوصی، حرفه‌ای و عمومی؛ و همچنین؛

ه) احترام به حقوق همگانی و برابری جهانیان.

این نگرش‌ها و ارزش‌ها بر نحوه استفاده از دانش جغرافیایی تأثیر می‌گذارند. آنها (نگرش‌ها و ارزش‌ها) بر اینکه چگونه باید مسائل مختلف محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی که متأثر از شرایط طبیعی و انسانی هستند را حل کنیم؛ اثرگذار هستند. آنها همچنین بر اینکه چگونه رفتار مردم و جوامع، آنها را قادر می‌سازد تصمیم‌های صحیحی در مورد استفاده از محیط‌هایشان بگیرند؛ تأثیرگذار هستند.

مطالب فوق بخش اندکی از مطالبی است که در کتاب «آموزش جغرافیا، مبانی و رویکردهای جهانی» برای

عرضه به علاقه‌مندان این حوزه تدوین و نگارش شده است. امیدوارم کتاب پیش‌رو که به زودی منتشر خواهد شد، با وجود نارسایی‌های احتمالی که در برگردان مطالب و شاید در نگارش داشته باشد، بتواند در معرفی و شناخت دانش «آموزش جغرافیا» به جامعه علمی کشور به ویژه استادان، مدرسان، دانشجو معلمان و دبیران شاغل به فعالیت آموزش در سراسر کشور مفید واقع شود و انگیزه و دریچه نوینی را پیش روی پژوهشگران این حوزه قرار دهد.

علی صادقی

سردبیر فصلنامه «پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی»